

Het belang van een nestcontrole tussen ringen en uitvliegen van roofvogels

Rob G. Bijlsma

Een toenemend aantal vogelaars besluit in een vast omlijnd gebied de roofvogelstand te monitoren. In veel gevallen wordt daar ook het broedsucces bijgehouden. Maar wat is broedsucces? In het beste geval kunnen we nagaan hoeveel jongen het nest verlaten. In de Ecologische Atlas hebben we het aantal uitgevlogen jongen gelijkgesteld met het aantal jongen dat ten tijde van het ringen op het nest staat (Bijlsma 1993a). Letterlijk staat er dan: 'Theoretisch is het mogelijk dat er tussen het ringen en uitvliegen van de jongen sterfte optreedt, maar de praktijk leerde dat juist deze periode met de minste verliezen gepaard gaat.' Dat is mooi gezegd, maar niet erg exact. Want als er grote verliezen optreden vóór het ringen, kunnen minder grote verliezen erna nog steeds aanzienlijk zijn. De hier bedoelde praktijk had betrekking op mijn roofvogelonderzoek op de Veluwe. Aan de hand van mijn roofvogelwerk in West-Drenthe zal ik nagaan of de Drentse praktijk daarop aansluit. Het is namelijk de vraag of de stelling in zijn algemeenheid juist is.

West-Drenthe

Mijn praktijk beperkt zich in dit geval tot die van West-Drenthe, waar ik vanaf 1991 jaarlijks hetzelfde gebied (Smilde-Berkenheuvel, 3900 ha) op roofvogels uitkam. Het broedsucces wordt nauwgezet bijgehouden, en geringd wordt er ook. De nesten van roofvogels worden regelmatig bezocht, waarbij ik er een gewoonte van heb gemaakt na het ringen ten minste één bezoek (vaak echter meer) te brengen voordat de jongen uitvliegen. Deze hoge bezoekfrequentie is mogelijk doordat het aantal roofvogelnesten in mijn gebied in Drenthe beduidend minder is dan in mijn voormalige werkgebied op de Veluwe (tot en met 1981 19.730 ha, van 1982-90 11.400 ha). Op de ZW-Veluwe liep en fietste ik me uit de naad om alle nesten van Havik, Sperwer en Buizerd 2-3 maal per seizoen te controleren (en dan heb ik het nog niet eens over de honderden nesten van andere vogelsoorten). In Drenthe heb ik per nest meer tijd tot mijn beschikking, zodat ik dus vaker kan controleren, beter kan kijken en details kan uitspitten. Op grond van de Drentse gegevens heb ik daarom gekeken of de opmerking over (het gebrek aan) sterfte op het nest na het ringen klopt, of niet.

Resultaten

De gegevens zijn in tabel 1 samengevat. In de laatste kolom staat het procentuele verlies dat is opgetreden tussen ringen en uitvliegen. Indien gerangschikt van geen verliezen naar grote verliezen wordt de volgorde aldus: Havik, Buizerd, Wespendif, Torenvalk, Sperwer en Boomvalk.

De afwezigheid van sterfte onder grote nestjonge Haviken hoeft geen verbazing te wekken. Haviken zijn krachtige roofvogels die in Nederland alleen iets te duchten hebben van mensen, Boommarters en Oehoes. Voedselgebrek kan tot sterfte onder de jongen leiden, maar dat krijgt zijn beslag in de vroege nestjongenfase. Als de jongen eenmaal de ringbare leeftijd hebben bereikt, zijn de overlevingskansen (in dit geval) groot.

Bij de Buizerd werd in drie van de vier jaren sterfte onder grote jongen vastgesteld. Omdat de jongen in 1994 in een vrij laat stadium werden geringd, is de forse sterfte onder nestjongen in dat jaar niet in de cijfers terug te vinden (maar zie Bijlsma 1994b). Gerekend over de vier jaren legde toch nog bijna 10% van de jongen het loodje tussen ringen en uitvliegen. Als oorzaken konden voedselgebrek (9x) en voortijdig nestverlaten (2x) worden genoteerd.

Bij de Wespendif gaat het om een klein aantal nesten. Een verlies van 14% hoeft dus niet maatgevend te zijn voor deze soort. Het enige geval van sterfte had betrekking op predatie door een Havik. Tot nu toe is bij Wespendifen in Drenthe niets gebleken van sterfte als gevolg van een voedseltekort. Dit komt overeen met mijn ervaringen op de Veluwe. Zelfs in regenrijke zomers, als in 1974, 1979, 1980, 1987, 1991 en 1993, zien de ouders kans voldoende prooi aan te slepen, waarbij ze niet volledig afhankelijk zijn van het aanbod van wespenbroed (Bijlsma 1994a).

Ook bij de Torenvalk is het aantal onderzochte paren miniem (tabel 1). Het gaat hier overigens wel om paren die van kraaienesten gebruik maken en daardoor in mijn bosrijke werkgebied een groter risico lopen te worden gepredeerd dan gebruikers van nestkasten. Het enige misluktingsgeval betrof predatie door een Havik.

Bij de Sperwer verdwijnt eveneens een kwart van de jongen in de periode tussen ringen en uitvliegen. Dat is een substantieel deel van het totale aantal jongen! Bij negen van de 31 nesten werden alle jongen gepredeerd (werk van Havik en Buizerd), bij een tiende nest werden twee nestjonge vrouwtjes gedood door een Havik terwijl de drie mannetjes van datzelfde nest wisten te ontkomen. Dat de discrepantie tussen geringd en uitgevlogen aantal nogal verschilt van jaar op jaar (tabel 1) heeft deels te maken met het tijdstip waarop de jongen werden geringd. Bij een ringsessie in de derde of latere levensweek blijken veel nesten al te zijn mislukt, zodat er niets te ringen valt.

Verreweg de grootste sterfte onder nestjongen werd vastgesteld bij Boomvalken, al is ook hier het aantal onderzochte nesten aan de (zeer) kleine kant. Van de vier nesten leverde er slechts eentje een uitgevlogen jong op; de overige werden geplunderd door Haviken (Bijlsma 1993b).

Tabel 1. Aantal jongen op het nest ten tijde van het ringen (R), vergeleken met het aantal uitgevlogen jongen van dezelfde nesten (U) van Wespandief, Havik, Sperwer, Buizerd, Torenvalk en Boomvalk en het procentuele verlies in die periode (%). Het aantal nesten is apart vermeld (N).

Number of nestlings during ringing (R), and number of fledglings from the same nests (U) of Honey Buzzard, Goshawk, Sparrowhawk, Common Buzzard, Kestrel and Hobby, showing mortality between ringing and fledging (%). The number of nests is also given (N).

Soort <i>Species</i>	Status <i>Status</i>	1991	1992	1993	1994	Totaal <i>Total</i>	% <i>%</i>
Wespandief <i>Pernis apivorus</i>	N	1	1	3	-	5	
	R	1	1	5	-	7	
	U	0	1	5	-	6	14
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	N	12	12	12	8	44	
	R	33	28	34	23	118	
	U	33	28	34	23	118	0
Sperwer <i>A. nisus</i>	N	12	8	8	3	31	
	R	42	37	26	14	119	
	U	30	30	21	7	88	26
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	N	7	20	21	17	65	
	R	12	36	47	31	126	
	U	12	33	43	27	115	9
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	N	-	1	1	1	3	
	R	-	4	5	3	12	
	U	-	4	5	0	9	25
Boomvalk <i>Falco subbuteo</i>	N	-	1	2	1	4	
	R	-	1	6	3	10	
	U	-	1	0	0	1	90

Discussie

Uit deze gegevens kunnen enkele belangrijke conclusies worden getrokken. In de eerste plaats blijken -voor de zoveelste keer- niet-onderbouwde uitspraken (zoals: geringde aantal = uitgevlogen aantal) vaak niet te kloppen als ze worden geverifieerd.

In de tweede plaats komen we er niet onderuit om tussen ringen en uitvliegen ten minste eenmaal een controle van de nestinhoud van roofvogels uit te voeren. Zonder zo'n nacontrole kan een behoorlijk vertekend beeld ontstaan van het aantal uitgevlogen jongen. Let wel: die nacontroles kunnen niet vanaf de grond worden uitgevoerd, omdat het aantal nestjongen vanaf de grond niet betrouwbaar kan worden vastgesteld. Het blijft dus noodzake-

lijk bij de nesten te klimmen. Voorzichtigheid is daarbij geboden in verband met de kans dat grote jongen voortijdig van het nest springen. Een goed alternatief is op enige afstand van het nest in een boom te klimmen om van daaruit met de kijker het aantal nestjongen te tellen. Bij de Sperwer moeten de controleurs bovendien verdacht zijn op de grote spreiding in het tijdstip waarop de jongen vliegvlug worden. Vooral de mannetjes hebben de neiging al snel uitstapjes in de omgeving van het nest te maken. Soms keren ze op het nest terug, soms ook niet.

In de derde plaats biedt tabel 1 een aardig handvat in geval van tijdgebrek. Immers, de verliezen zijn bij Haviken nihil. Wanneer de beschikbare tijd voor nacontroles beperkt is, kan de Havik beter buiten beschouwing blijven. Het is zinvoller de aandacht te richten op predatiegevoelige soorten als Sperwer, Torenvalk (vooral op natuurlijke nesten) en Boomvalk.

In de vierde plaats is het niet gezegd dat de door mij gevonden verliescijfers tussen ringen en uitvliegen overal in Nederland geldig zijn. Mijn werkgebied is voor roofvogels geen vetpot, iets wat al zichtbaar is in de - voor Drentse begrippen- middelmatige dichtheid van Havik, Sperwer en Buizerd. Misschien dat onder die omstandigheden meer plundering van nesten voorkomt dan bij hoge prooiaantallen. De predatiedruk door Haviken is in Smilde/Berkenheuvel bijvoorbeeld veel groter dan in Boswachterij Hooghalen en Boswachterij Dwingeloo (Willem van Manen), terwijl daarentegen in de boswachterijen Schoonloo en Grolloo ook veel nesten van Sperwers worden geplunderd (eigen waarnemingen, Drenthen *et al.* 1994). Hier doet zich een mooi onderwerp voor nadere studie voor. Of er daarenboven verschillen in predatiedruk tussen jaren bestaan, zal de komende jaren moeten blijken. Ik heb de indruk dat er meer predatie van nestjongen plaatsvindt in jaren met lage prooiaantallen en/of slechte jaagomstandigheden (veel wind en regen). Dit werd ook al in de oorlogsjaren gevonden door Tinbergen (1946) tijdens zijn onderzoek aan Sperwers op de Veluwe. In een prooiarm jaar werden toen meer sperwernesten leeggehaald door Haviken dan in prooirijke jaren. Dat voedselaanbod een rol kan spelen bij predatie van roofvogelnesten door andere roofvogels wordt ook gesuggereerd door Rohner & Doyle (1992). Zij volgden een haviknest dat op één km afstand lag van een oehoenest. De Havik mislukte in de jongenfase en resten van een adult vrouwtje Havik werden bij het nest van de Oehoe teruggevonden. De Oehoe was onderwerp van een experiment waarbij het oorspronkelijk jongenaantal van twee was verdubbeld door de onderzoekers. De voedselbehoefte was dientenvolge drastisch toegenomen, mogelijk de reden waarom de Havik werd geplunderd.

Summary: Nest-checks between ringing and fledging crucial for determining number of fledglings in raptors

The number of nestlings during ringing is normally taken as the number of fledglings in raptors. This validity of this procedure is tested for six species of raptors in western Drenthe, The Netherlands. All nests were regularly checked between ringing and fledging (Table 1). Only in the Goshawk no losses occurred between ringing and fledging. All other species showed a discrepancy between ringed total and number of fledglings, especially Kestrel, Sparrowhawk and Hobby (but notice small sample size in Honey Buzzard, Kestrel and Hobby). Losses were particularly pronounced in the small raptor species. These were mainly caused by Goshawk predation. Disappearance of nestlings of Common Buzzards was due to food stress, resulting in the death of one or two of the smallest nestlings. Given these results, an extra nest visit between ringing and fledging is obligatory if breeding success is being monitored.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1993a. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G. 1993b. Zes, vijf, drie, twee, nul, of: de teloorgang van twee broedsels van Boomvalken *Falco subbuteo*. Drentse Vogels 6: 37-50.
- Bijlsma R.G. 1994a. Als je verenpak maar goed zit, of: regen, wespen, Wespendienven en veergroei. De Takkeling 2(1); 24-27.
- Bijlsma R.G. 1994b. Facultatief caïnisme bij de Buizerd *Buteo buteo*, of: is de Buizerd eigenlijk een arend? De Takkeling 2(2): 11-19.
- Drenthen R., Hasper H., Kristoffers R. & Toxopeus C. 1994. Boswachterij Schoonloo. In: van Manen W. & Bijlsma R.G. (red.), De roofvogels in Noord- Oost-Nederland in het broedseizoen 1993, p. 28. Werkgroep Roofvogels Nederland, Appelscha.
- Rohner C. & Doyle F.I. 1992. Food-stressed Great Horned Owl kills adult Goshawk: exceptional observation or community process? J. Raptor Res. 26: 261-263.
- Tinbergen L. 1946. De Sperwer als roofvijand van zangvogels. Ardea 34: 1-213.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse

